

ԵԿԵՂԵՑԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՀԱԿՈՐ ՔՅՈՍԵՅԱՆ

Բանասիրական գիտությունների թեկնածու

«Ի ԽՈՐՀՈՒՐԴ ՆՈՐ ԿԻՒՐԱԿԷԻՆ» ՃԱՌԸ ԵՎ ՆՐԱ ՀԵՂԻՆԱԿԸ

Այս խորագրով հայ (և ոչ միայն հայ) եկեղեցական մատենագրության մեջ կենցաղավարում են մի շարք ճառեր, որոնցից շատերի հեղինակային պատկանելությունը բավականին հստակ է և չի կարող քննության առարկա դառնալ: Այսպես, հայրախոսական մատենագրության մեջ առավել լայն ճանաչում են վայելում Ս. Գրիգոր Նազիանզացի-Աստվածաբանի (328-389 թթ.), Ս. Եպիփան Կիպրացու (315-403 թթ.), Հակոբ Սրճեցու (451-521 թթ.) և այլոց համաբնույթ ճառերը: Հայ եկեղեցական մատենագրության մեջ այս նյութին նվիրված լավագույն երկերից են Ս. Հովհան Օձնեցի Հայրապետին (կթղ. 717-728 թթ.), Արիստակես Լաստիվերցուն (ԺԱ դ.), Գրիգոր Ավագ Վկայասեր Հայրապետին (կթղ. 1065-1105 թթ.), Ներսես Լամբրոնացուն (+1198) Վարդան վարդապետին վերագրված ճառերը, ճառական և կանոնական հատվածները¹: Հովհան Օձնեցու անունով հայտնի ճառերն ու ճառական հատվածները կրում են «Վասն մեծի աուուր միաշաբաթին», «Պատճառ աուուրցն արարչութեան» խորագրերը²: Հայ միջնադարում Օձնեցուն վերագրված այս երկերը, որքան ինձ հայտնի է, հնագույնն են իրենց տեսակի մեջ:

Միաշաբաթի կամ նոր կիրակիի աստվածաբանական բովանդակությունը բացատրող համաբնույթ, անանուն մի ճառ պահպանվել է ՄՄ թիվ 2040 (թ. 310ա-316ա), 2819 (թ. 270ա-274ա ձեռագրերում: Այն իբրև տոնացուցային միավոր արձանագրված է պրոֆ. Ռ. Վարդանյանի Հայոց տոնացույցին նվիրված կարևոր մենագրության մեջ³: Այս ճառի համեմատությունը Օձնեցու համաբնույթ «Վասն մեծի աուուր միաշաբաթին» ճառի հետ պարզում է բառացի, համապատասխանության իմաստային ընդհանրության բազում եզրեր, որոնք առկա են այդ ճառերում: Այսպես, խնդրո առարկա «Ի խորհուրդ նոր կիրակեին» ճառի մասն են կազմում «Վասն մեծի աուուր միաշաբաթին» տպ. ճառի երկու ամբողջական հատվածները: Համադրենք այդ հատվածները՝

¹ Տե՛ս **Գ. Մ. Մանուկյան**, Արիստակես Լաստիվերցի. Մատենագրության բանասիրական քննություն, Եր., 1977, էջ 263-277 Ընտրանի հայ եկեղեցական մատենագրության, աշխատ. Պ. Խաչատրյանի, Հ. Քյոսեյանի, Ս. Էջմիածին, 2003, էջ 391-397, 398-404:

² Տե՛ս տպ. «Հովհաննու Իմաստասիրի Աւանդեցոյ մատենագրութիւնք», Վենետիկ, 1833, էջ 101-106, **Մ. Պապյան**, Հովհան Օձնեցու կյանքը, գործունեությունը, Եր., 1998 (բնագրեր), էջ 125-129:

³ Տե՛ս **Ռ. Հ. Վարդանյան**, Հայոց տոնացույց. (4-18-րդ դարեր), Եր., 1999, էջ 199, ուր սակայն ՄՄ թիվ 3795 ձեռագրում «Հովհաննու Իմաստասիրի հայոց կաթողիկոսի ի միաշաբաթ» խորագրով առկայող բնագիրը (թ. 204բ-205ա) նույնացված է վերոհիշյալ բնագրի հետ. մինչդեռ թիվ 3795 ձեռագրում առկա բնագիրը մեկ մասն է Օձնեցու համանուն երկի. տե՛ս «Աւանդեցոյ մատենագրութիւնք», էջ 101-103 («Յետ այսորիկ զփառաւորագունիս այսորիկ... ի հաճոյութին կամացն Աստուծոյ»):

ընդգծելով միայն տարբերությունները.

Ի խորհուրդ նոր կիրակեին	Վասն մեծի աուր միաշաբաթին
Զի զոր այլոցն բանիւ հրամայեաց, Ինքն արդեամբք կատարեաց, յորժամ ելեալ ի գլուխ յաղաթսն Աստուծոյ: Ասացին եւ զայն եւ ի կիրակեի զոյ առ ի մեր վարդապետութիւն զայն առնելով. թուի ինձ ի շաբաթու, վասն զի կատարեաց եւ յաղաթելոյն զբանիցն հաստատութիւն ետուն, զի չէր գրեալ, թէ ծունր դներ կամ՝ երկրպագութիւն, որպէս ի հինգշաբաթոջ աուրն որպէս ի մատնութեան զիշերն գրեալ է, թէ սակաւիկ մի յառաջ մատուցեալ յաշակերտացն, եղ ծունր, կաց յաղաթս: Եւ անդ յետ աղաւթիցն հրամայեաց աշակերտացն, եթէ՝ «Ննջեցէք եւ հանգերուք այսուհետեւ»: Իսկ յաստուածային զիշերն ոչ գտանեմք այսպիսի ասացեալ, այլ եթէ՝ հաներ զգիշերն ի գլուխ յաղաթսն Աստուծոյ: Վկայ են Երուսաղէմացիք, որ մինչեւ ցայսար զմիաշաբաթին աւրն պայծառացուցանեն զիշերապաշտութեամբ: Յակովբայ եղբարն Տեառն հրամայեալ է նոցա, եւ ես իմոցս գնոյն հրամայեցի՝ Յովհանն Հայոց կաթողիկոսն՝ նորին հրամանին հետեւել եւ Առաքելական կանոնացն հնազանդել ի հաճոյս կամացն Աստուծոյ:	Զի զոր այլոցն բանիսն հրամայեաց, Ինքն արդեամբք յանձին կալաւ կատարել, յորժամ ելեալ ի լեառն հաներ զգիշերն ի գլուխ յաղաթս Աստուծոյ առ ի մեր վարդապետութիւն զայն առնելով: Եւ թուի ինձ ի սմին միաշաբաթոջ զայն կատարել, քանզի յաղաթելն ոչ ասաց, թէ եղ ծունր, կամ երկրպագութիւն, որպէս ի մատնութեան զիշերին գրեալ է, թէ սակաւիկ մի յառաջ մատուցեալ յաշակերտացն ի Զիթենեաց լերինն, եղ ծունր, կայր յաղաթս, եւ անդ յետ աղաւթիցն եւ զհանգստեան ժամանակն հրամայե, յասելն եթէ «Ննջեցէք այսուհետեւ, եւ հանգերուք»: Իսկ այժմ յաստուածային զիշերին ոչ գտանեմք այսպիսի ինչ ասացեալ, այլ, եթէ՝ «հաներ զգիշերն ի գլուխ յաղաթսն Աստուծոյ»: Բայց ես ոչ փոքր ինչ վարկանիմ վկայութիւն առնուլ ասացելոցս ի մենջ, քանզի Երուսաղէմացիքն տակաին մինչեւ ցայսար զար միաշաբաթին պայծառացուցանեն զիշերապաշտութեամբ իբրեւ Յակովբայ հրամայելով նոցա, յառաջին իւրեանց պատրիարգէն, եւ ես իմոցս գնոյն հրամայեցի՝ նորին հրամանացն հետեւել, եւ Առաքելական կանոնացն հնազանդել ի հաճոյս կամացն Աստուծոյ... տպ. էջ 102-103: Յետ այսորիկ փառաւորագունիս այսորիկ եւ զհրաշալոյս ասասցուք զխորհուրդս զաուր միաշաբաթուս, որ զհանդերձեալ խոստացելոց բա-

ձեռք բարեացն յիշեցուցանե՛լ ի միջի մերում: Վասն զի յայնմ աւուր Քրիստոս յարուցեալ է ի մեռելոց, զմահ խափանեաց եւ ընդ Իւր յարոյց գյուսացեալսն Իւր, որ յԱդամայ մինչեւ ի գալուստն Իւր, եւ ի նմին աւուր խոստացաւ զԻւր միւսանգամ գալուստն, եւ գլուխակի հնչեալն հրեշտակական բարբառովն, զոր մարգարէն աւագափող անուանե՛լ, զի ի սմին գիշերի **առնել բնաւիցս յարութիւն:** Բայց թէ ոք կամեսցի գիշել, թէ ի գիշերին յայնմիկ յորում մասին կամ յորում **ժամու լինիցի** յարութիւն, զի այն ծածկեալ է ի մենջ, քանզի եւ ոչ **աւետարանիչքն զՔրիստոսի գալստեանն ժամանակն պատմեցին:** Եւ արդ, պատշաճ է ամենայն քրիստոնէից յերեկոյին շաբաթին մինչեւ ցառաւաւոս միաշաբաթին արթուն եւ զուարթուն լինել եւ ակն ունել **Քրիստոսի** գալստեան, որպէս ասաց Տէր. «Արթուն կացէք եւ անդադար աղաւթս արարէք, զի ոչ գիտէք յորում ժամու Տէրն ձեր գայ յերեկոյնեայն, թէ՛ ի մէջ գիշերի, թէ՛ ի հաւախաւսի, եթէ՛ ընդ առաւաւոս»: Ասելով թէ՛ «Արթուն կացէք եւ աղաւթեցէք, զի մի՛ մտանիցէք ի փորձութիւն», եւ թէ՛ Արժանի լիցուք կալ առաջի Որդւոյ մարդոյ, զի որք հսկմամբք եւ աղաւթիւք զբոլոր գիշերն անցուցանեն, այնպիսիքն հրեշտակք եղիցին ի մարմնի՝ զանմարմնոցն բերելով զնմանութիւն: Զի զոր արինակ քառասնարեայ պահաւքն զտարւոյն մեղսն քաւեմք, սոյնպէս եւ յայսմ գիշերիս զբոլոր շաբաթոյն **քաւեմք** զսխալանքն եւ զանպատուելի զբնութիւնս մեղաւք, հրեշտակ առնեմք ի մարմնի՝ փոխադրելով ի յորդիս յու-

րութեանցն յիշէ նա ի միջի մերում եւ ծնանի զճշմարտութիւն: Վասն զի յայսմ աւուր Քրիստոս յարուցեալ ի մեռելոց՝ զմահ խափանեաց, եւ ընդ Իւր **յուսով** յարոյց զսկզբանէ զմեռեալսն, որ յԱդամայ մինչեւ ի գալուստն Երկրորդ, նոյնպէս եւ ի նմին աւուր խոստացաւ **առնել** զԻւր միւսանգամ զգալուստն, յորում աւուր եւ ուժընդի հնչեցեալ լինի հրեշտակական բարբառքն, զոր մարգարէն աւագափող անուանե՛լ: Վասն զի յայսմ գիշերիս, **որ հանդերձեալ է լինել միաշաբաթի, եղև Քրիստոսի յարուցանողին մերոյ յարութեան ժամանակ, վասն որոյ խոստացեալ է ի սմին գիշերի առնել համաշխարհական յարութիւն:**

Բայց եթէ կամեսցի ոք ի բազմաց գիտել, եթէ ի գիշերին յայնմիկ յորում մասին կամ յորում **պահու հանդերձեալ է լինել** յարութիւն, այն ծածկեալ **եղև** ի մենջ, քանզի **ըստ աւետարանչացն պատմութեան եւ ոչ Քրիստոսին եղև բացայայտեալ յարութեան ժամանակն:** Արդ, պատշաճ է ամենայն քրիստոնէից յերեկոյնեայ շաբաթուն մինչեւ ցառաւաւոս միաշաբաթուն արթուն եւ զուարթուն լինել, եւ ակն ունել **հանդերձեալ** գալստեանն: **Զայս** եւ Տէրն **յԱւետարանին հրամայէ** ասելովն, եթէ՛ «Արթուն լերուք, եւ անդադար աղաւթս արարէք, զի ոչ գիտէք, եթէ յորում ժամու Տէրն ձեր գայ. յերեկոյնեայ եթէ ի **հասարակ** գիշերի, թէ՛ առաւաւոսի **«եւ ի վերայ բերէ, թէ՛** «Արթուն կացէք եւ անդադար աղաւթս արարէք, զի մի՛ մտանիցիք ի փորձութիւն», եւ եթէ՛ «Արժանի լինիցիք կալ առաջի Որդւոյ մարդոյ»: Զի որք

սոյ, քանզի Տէրն հրեշտակաց զմեզ նմանեցուցանէ ասելով, թէ՝ «Դուք նմանողք մարդկան, որ ակն ունիցին Տեառն իւրեանց, թէ ե՞րբ դառնայցէ ի հարսանեաց, զի յորժամ գայցէ եւ բախիցէ, բանայցեն նմա: Երանի իցէ ծառայիցն այնոցիկ, զորս եկեալ Տէրն իւրեանց գտանիցէ արարեալ այնպէս: Ամէն ասեմ ձեզ, թէ բազմեցուցէ զնոսա եւ անցեալ պաշտեցէ զնոսա»:	հսկմամբ եւ աղաւթիւք զբոլոր գիշերս գայս բաղձան անցուցանել յերեկոքեայ շաբաթուն մինչեւ ցառաւառ միաշաբաթին, այնպիսիքն հրեշտակք եղեալ ի մարմնի՝ զանմարմին զուարթոցն բերեն զնմանութիւն: Զի զոր արինակ քառասնարեայ պահաւքն զտարոյ զմեղսն քաւեաց, նոյնպէս յայսմ աստուածային գիշերի զբոլոր շաբաթուն սխալանսն մաքրէ, եւ զմեղաւք զանպատուեալ զբնութիւն հրեշտակս առնէ ի մարմնի՝ փոխադրելով յորդիս լուսոյ եւ յորդիս տուրնջեան: Քանզի զմեզ հրեշտակաց նմանեցուցանէ Տէր յԱւետարանին ասելովն, եթէ՝ «Դուք նմանողք մարդկան, որ ակն ունիցին Տեառն իւրեանց, թէ երբ գայցէ ի հարսանեացն. զի յորժամ գայցէ եւ բախեցէ՝ բացցեն նմա, եւ երանի է ծառայիցն այնոցիկ, զորս եկեալ Տէրն իւրեանց գտանիցէ արթուն: Ամէն ասեմ ձեզ, զի ածեալ բազմեցուցէ, եւ գաւտի ածեալ պաշտեցէ զնոսա»: տպ. էջ 101-102:
--	---

Արդ, փաստերի այսօրինակ համադրումն ու հաշվառումը ենթադրել են տալիս, որ «Ի խորհուրդ նոր կիրակէին» բնագիրը Օձնեցու անունով հրատարակված «Վասն մեծի աւուր միաշաբաթին» միավորի խմբագրական, իմաստային տարբերակն է: Տպագրված տարբերակն աչքի է ընկնում ընթերցումների իմաստային ճշգրտությամբ: Այս հիմամբ կարելի է թեաքար ենթադրել, որ տվյալ բնագիրն իր ներկա տեսքով կյանքի է կոչվել «Վասն մեծի աւուր միաշաբաթին» ճառի հիման վրա թերևս Ժ դ. ի իբրն օրվա խորհուրդը բացատրող միավոր ներմուծվել «Տոնապատճառ» ժողովածուի մեջ հավանաբար Սամվել Կամրջաձորեցու իսկ ձեռքով: Սակայն այս ենթադրությունն ամեննին չի բացառում Օձնեցու հեղինակային իրավունքը: Այս մասին կարող է վկայել երկի խորագրում հեղինակի անվան բացակայության փաստն ինքնին (ինչպես հայտնի է, ինքնագիր վավերագրի խորագրում հեղինակը հասկանալի պատճառով չէր արձանագրում իր անունը. այդ անում էին հետագայի իրազեկ գրիչները): Այսու իր բնագրային հիմքի մեջ ճառն անտարակույս պետք է մասը համարել

Օձնեցու մատենագրական ժառանգության⁴:

Բացի Աստվածաշնչից և «Մաշտոց» ծիսամատյանից, հեղինակն իր ձեռքի տակ ունեցել է նաև Եկեղեցու հայրերի աստվածաբանական ժառանգությունը: Նա հանվանե երկիցս հիշատակում է Ս. Գրիգոր Աստվածաբանի անունը, նրա «Խաւսք ի նոր Կիրակէն...» ճառը⁵, նաև մի հատված վկայաբերում այդ ճառից: Ինչպես երևում է, Օձնեցին իր աչքի առջև է ունեցել Ս. Եփրեմ Ասորու վաստակը նմանապես: Խոսելով Մկրտության պահին Ս. Երրորդության մասնակցության մասին՝ Հովհան Օձնեցի Հայրապետը հետևյալ կերպ է բնութագրում աստվածային անձերին ու նրանց գործունեությունը. **«Զի որպէս Հայր ասէր Որդի գործէր, Սուրբ Հոգին գրայր և գրգայր, նոյնպէս եւ աստ. Հայր ի վերուստ ձայնէ, Որդի մկրտի, Սուրբ Հոգին իջանէ մարմնաւոր տեսեամբ»:** Վկայությանս ընդգծյալ մասը բառացիորեն քաղված է Ս. Եփրեմի Արարածոց մեկնությունից, ուր կարդում ենք. «Կամ յասել Իւրում վասն ջուրցն եւ խաւարին, որ ի վերայ նոցա, ետ խորհուրդ տկար մարդկան իբրեւ նկարէ նոցա զխորհուրդ աւագանին մկրտութեան, զի արբելոց էր Նա ի գթութիւն գրգելոյ Հոգւոյն Սրբոյ: Քանզի զարարչութենէն Աստուծոյ պատմէր, ոչ էթէ արարած յայտ արար ընդ Նմա ի վերայ ջուրցն, որ գրգայր, այլ վասն Հոգւոյն Սրբոյ յայտ արար. **իբր Հայր ասէր, Որդի գործէր, Հոգին գրգէր եւ գրայր**»⁶: Այսպիսով, միանգամայն ակնհայտ է դառնում, որ ճառիս հայ հեղինակը առաջնորդվել է ոչ միայն երևույթի եփրեմյան մեկնաբանությամբ, այլև բառացի վկայություն բերել նրա Արարածոց մեկնությունից:

Բնագիրը հրապարակվում է ըստ ՄՄ հետևյալ ձեռագրերի.

A = 2040, Տոնապատճառ: **Ժամանակ**՝ 1359 թ.: **Վայր**՝ Ղրիմ: **Գրիչ**՝ Մարկոս, Գրիգոր սրկ., Նատեր: **Ստացող**՝ Մարգարե արք.: **Թերթ**՝ 460: **Նյութ**՝ թուղթ: **Մեծություն**՝ 26,5x17,5: **Գրություն**՝ երկայուն: **Գիր**՝ բոլորգիր: **Տող**՝ 33: **Բնագիր**՝ 310ա-316ա:

B = 2819. Տոնապատճառ: **Ժամանակ**՝ ԺՁ դ.: **Գրիչ**՝ Մարկոս քին., անանունք: **Թերթ**՝ 422: **Նյութ**՝ թուղթ: **Մեծություն**՝ 24,7x17,5: **Գրություն**՝ երկայուն: **Գիր**՝ բոլորգիր: **Տող**՝ 31-41: **Բնագիր**՝ թ. 270ա-274ա⁷:

⁴ Ակներն են այս ճառի իմաստային ընդհանրությունները նաև Օձնեցու Ատենաբանության հետ. տե՛ս և հմմտ. համադրված հատվածները տպ. էջ 13, 17:

⁵ ՄՄ, ձեռ. 1500, թ. 741ա-742բ, 1525, թ. 404ա-407բ, 996, թ. 542ա-547բ:

⁶ Տե՛ս «Սրբոյն Եփրեմի մատենագրութիւնք», Հտ. Ա, Վենետիկ, 1836, էջ 3:

⁷ Տեղեկություններն ըստ «Ցուցակ ձեռագրաց Մաշտոցի անվան Մատենադարանի» Հտ. Ա. կազմ. Օ. Եզանյան, Ա. Զեյթունյան, Փ. Անթաբյան, Եր., 1965, էջ 706, 882:

Ի ԽՈՐՀՈՒՐԴ ՆՈՐ ԿԻՒՐԱԿԵԻՆ՝

Նաակատիք ասի, այս ինքն՝ նորոգումն, զոր եւ Աստուածաբան զնաակատեաց ճառն յայսմ աւուր խաւսեցաւ յասելն¹ այսպէս, թէ՝ «Նաակատիք պատուեցին² Հին արեւ նքն»¹։ Եւ դարձեալ ի նոյն աւուրն խորանն կանգնեցաւ, որ էր արինակ եկեղեցւոյ։ Այլ զի³ մարդկան բնութիւնս հնացեալ ծերացաւ մեղաւք⁴։ Արդ, Քրիստոսի յարութեամբն նորոգեալ մանկացաք, քանզի նոր էր յարութիւն Քրիստոսի, նոր եւ ուր աւուր դրաւքն ամրագոյն փակաւքն⁵ մտանել առ աշակերտսն՝ փչելով ի նոսա Հոգի Սուրբ՝ տպաւորելով, որ նշանակէր զփչումն յամենայն հաւատացեալս Սուրբ Երրորդութեան ի ձեռն մկրտութեան եւ ապաշխարութեան, որպէս Պաւլոս վկայէ, թէ՝ «Հինն անց, եւ ահաւասիկ եղեւ ամենայն⁶ նոր»²։ քանզի արս այս ուրերորդ է զկնի Զատկի⁷ կիրակէին, որ է պատկեր ուրերորդ դարոյն մտելոյ։

Արդ, առաջին արարչութեան կիրակէն է, որ ասի միաշաբաթ, այսինքն՝ մի ար եւ մի Աստուած՝ արարիչ հնոյն եւ նորոյս, զոր Մովսէս յարարչութեան նշանակեաց։ Վասն այսորիկ ըստ միաւորական անուանն կոչի նոր, զի ոչ ունի իւր փոխան նոր, այլ որ հնացուցանէ զնա, այլ միշտ մի եւ հանապազ միջաւրեայ եւ անստուեր լոյսն։ քանզի յայսմ աւուր ծագեցեն արդարքն յարքայութեան երկնից։ Վասն որոյ պարտ է մեզ անարատապէս ի մարմնի քաղաքաւարիլ եւ ուղիղ վարութիւն հաճոյանալ Աստուծոյ, որպէս այսորիւք կարաւ լինիցիմք ի լուսաւորութիւն արդարոյն մտանել եւ ընդ նոսին յանգրական բարիսն վայելել, որ ի վեր անցանէ քան զմիտս մարդկան, թէ վասն է՞ր միաշաբաթն կիրակէ կոչեցաւ ի հասարակաց սովորութեանց, որ է տէրունի եւ նուիրեալ եւ⁸ սուրբ։ Արդ, զարս զայս գործք Իւր մեծացուցին նախ զի յայսմ աւուր խորհեցաւ Աստուած զանէ եւ զանգործ արարածս ի գոյ ածել, ի կերպ եւ ի տեսակս, որպէս յառաջն ասացաւ, զի հանդերձեալ յաւիտենին նա է սկիզբն։ Բայց եւ այլուր^{8ա}, ի բազում տեղիս մեծամեծ եւ սքանչելի գործք Աստուծոյ ի սոյն աւուրս ասի լեալք, որպէս զծնունդն Նոյի յայսմ աւուր ասեն լիեալ, յորոյ վերայ հայրն նորա մարգարէացաւ, թէ՝ «Մա հանգուսցէ զմեզ ի ցաւոց եւ ի հեծեծանաց եւ յանիծից, զոր անէծ Տէր Աստուած»³։ Եւ առ Նոյ չգտանեմք կատարեալ զայս, զի անդ ոչ եղեւ հանգիստ⁹ չարեացն, այլ պնդութիւն սաստկութեան եւ արտատեղի տարակոյսք աղետից եւ նորագործեալք վասն ջրհեղեղին, այլ մարգարէութիւն սորա ի Տէր մեր կատարեցաւ, քանզի հանգոյց զմեզ ի տրտմութեանց եւ ի ցաւոց, եւ յերկիւղից աներկիւղս արար, որպէս եւ Եսայիաս վկայէ. «Բարձան, ասէ, ցաւք եւ տրտմութիւնք եւ հեծութիւնք»⁴։ Եւ ինքն Տէրն ասէ. «Մի՛ երկնչիք, ես ընդ ձեզ եմ»⁵, այլ՝ «Քաջալերեցարութ, զի Ես յաղթեցի աշխարհի»⁶։ Եւ ե՞րբ եղեւ այս. ի¹⁰ ժամանակի իբրեւ եկն Տէրն կնիք առնուլ ի

Յովհաննէ, եւ մկրտեցաւ ի Յովհաննէ¹¹ ի Յորդանան: Աւրն¹² այն կիւրակէ ասի գոյ: Եւ նա եղև նորոյ արարչութեանս դարձեալ սկիզբն: Առաջին¹³ արարածն, որ յայսմ աւուր գոյացան, նոքա անիծիւք ընդ ապականութեամբ անկան: Իսկ յայսմ աւուր անէծքն բարձան, եւ երկինք, որ փակեալ էր եւ արգելեալ մուտ նորա¹⁴, որպէս սուրն հրեղէն գդրախտն, այսաւր բացաւ մեզ, եւ յառաջնումն լինելութեան ասաց. «Եղիցի երկին, եղիցի երկիր»⁷, եւ այլ եւս: Այսաւր ի վերայ Որդոյ ասաց. «Դա է Որդի Իմ սիրելի, ընդ որ հաճեցայ»⁸, որ չէ¹⁵ այժմ հաճեցաւ ընդ Որդոյ Հայր, զի ի բնէ հաճեալ էր, եւ¹⁶ զի յաւիտենից ընդ Նմա իսկ էր, այլ ի ձեռն արարչական ձայնին, զոր ի վերայ Որդոյ բարբառեցաւ, դորդեալ եւ սասանեալ արարածք դադարեցան եւ հաստատեցան: Եւ ասելովն, թէ՛ «որ հաճեցայ», զի տնարինական կրիւքն, որով Որդի զաշխարհս վերաստեղծեաց, հայր վկայեաց, թէ՛ Ես հաճեալ եմ, զի զմիականութիւն յայտ արասցէ: Ուստի եւ Հոգին Սուրբ աղանակերպ իջմամբ զխորհուրդ Երրորդութեան բացայայտեաց եւ վկայեաց, թէ նոյն խորհուրդն է, որ ի սկզբան լինելութեան էր. զի որպէս «Հայր ասէր, Որդի գործէր, Սուրբ Հոգին գթայր եւ գրգայր»,⁹ նոյնպէս եւ աստ. Հայր ի վերուստ ձայնէ, Որդի մկրտի, Սուրբ Հոգին իջանէ մարմնաւոր տեսլեամբ առ զուգակիցն եւ նմանն Իւր: Եւ այս ամենայն հրաշք եւ սքանչելիք ի փրկութիւն մեզ գործեցան: Զայս ամենայն տեսեալ մարգարէական հոգւովն հայրն Նոյի խաւսեցաւ ի վերայ նորա. ոչ Նոյի, այլ ի յաւուրն, յորում այս փրկագործ խորհուրդք ծագեցեն: Դարձեալ եւ որ յառաջ քան զմեզ ստուգախաւս իմաստունք էին, ասացին ի նոյն աւուր զմուտն Նոյի ի տապանն. «Եւ արկանք ջուրցն¹⁷ յերթերորդում ամսեանն ի քսան եւ եւթնն ամսոյն¹⁰: Նոյնպէս դադարեալ հեղեղն եւ երկրի ցամաքեալ ի նոյն ամսոյն քանիսն եւ յաւրն ասի գոյ, որպէս Մովսէս գրելովն ակնարկէ, զոր Տէր մեր զբանիս դիտաւորութիւն ի կատարած աշխարհիս թարգմանեաց, թէ՛ «Որպէս աւուրքն Նոյի, այնպէս եղիցի եւ¹⁸ գալուստ Որդոյ մարդոյ»¹¹: Եւ Մովսէս յանապատին զխորանն ի սմին աւուր ասի¹⁹ կանգնել, որ ցուցանէր զգալուստ Որդոյն Աստուծոյ մարմնով յաշխարհս: Ի սմին աւուր ընկալաւ զաստուածահրաման զգիրս եւ զաւրէնս, յորում եւ փառաւորեցան երեսք Նորա իբրեւ զարեգակն, որ բերէր յինքեան զխորհուրդ եւ զնորոգութիւն հանդերձելոյ աշխարհին²⁰:

«Եւ յութերորդում քահանայացաւ Ահարոն եւ զգեցաւ զպճղնաւորն քառանիւթ». կապուտական երկնից նմանեալ առաքինութեանց, իսկ ծիրանեան ծովածին ծիրանեալ թագաւորապէս զգեստաւորեալ զինքն Քրիստոսի թագաւորին ընծայեալ. «կարմիր մանեակ». հրանման հաւատով, Իւր մարմնովն եւ արեամբն հաւատարմացուցանէ զմեզ Քրիստոս²¹ եւ միաւորէ ընդ անքնելի աստուածութեան Իւր, «եւ բեհեզ նիւթովն, որ է վուշ՝ ի յերկրէ ելեալ» ի Սուրբ Կուսէն մարմին զգեցեալ Քրիստոս երկրածին²² անճառապէս: «Զարդարեցին զնա յոսկեհուն ծիրանագոյն պատմուճանաւք»²³, որ²⁴ ոսկեճաճանչ Աստուածութեամբն Քրիստոս միացաւ²⁵ ի չորս նիւթս մե-

րունակ բնութեանս, եւ միացոյց զմեզ ընդ Իւրում Աստուածութեան, ըստ Եզեկիէլի տեսութեան. «Արք վեց գային»^{12*}. զվեց հազար ամս նշանակ, յորում եկն Բանն Աստուած առ մեզ:

«Այր մի ի մեջ նոցա՝ զգեցեալ պճղնաւոր»^{13*} զմարմինն ի յանգուածոյ²⁶ Կուսին. զի որպէս Բանն ի բերանոյ բղխեալ, անմարմին է բնութեամբ, իսկ²⁷ յորժամ գրի՝ մարմին առնու, եւ խառնի ընդ նիւթն. այսպէս եւ Բանն Աստուած մինչ առ Հաւր էր, անմարմին էր բնութեամբ²⁸, իսկ յորժամ ի Կոյսն էջ, մարմին առ եւ միաւորեաց ընդ իւրում բնութեան:

Իսկ քարեղէն պնակիտքն նշանակ կարծեմ Կուսին վասն անարատութեան եւ պարկեշտութեան: Եւ երկուքն²⁹ զի հոգւով եւ մարմնով էր սուրբ եւ արժանաւոր երանուհի կոյսն: Այսոքիկ ի ձեռն Մովսէսի դրոշմեցան խորհուրդք:

«Եւ եթէ զի՞նչ են հանգամանք գալստեան նորա». տայ եւ մեզ նշանակ Դաւիթ. «Իջցէ որպէս զանձրեւ ի վերայ գեղման որպէս ցաւոյ ցաւդեալ յերկիր»^{14*}: Եւ վասն է՞ր գայ. զի փրկեացէ զաղքատն եւ զտնանկն³⁰ ի ձեռաց հզարին³¹ յափշտակողացն զնա:

Իսկ «արքն վեց» տապար ի ձեռին ունելով՝ զԽաչին խորհուրդն Հինն եւ Նոր կտակարանաւքս, որ կոտորեցին բարձին զգայթակողութիւն յաշխարհէ ի ձեռն խաչագեաց մարմնացելոյ Բանին Հաւր:

«Իսկ արծաթի զանգակքն ի ստորոտ հանդերձին նոնաձեւք»՝ զլուսապայծառ քարոգութիւն ընդ տիեզերս հնչեցեալ յառաքելոցն:

«Եւ վակաս երկոտասան ակամբք»՝ ընդելլուգեալ ի կուրծս քահանայապետին՝ արինակ երկոտասան առաքելոցն ազգի ազգի եւ գունակ գունակ, երփն երփն փայլատակութեամբք պատուականութեամբ, որ բերէր զնմանութիւն երկնից պայծառութեամբք լուսաւորացն:

«Վակաս քառանիւթեայ ի յուսն»³² բարձեալ քահանայապետին³³, յորում ոսկին սուրբ խառնեալ. եւ աստուածութիւն խառնեալ ի չորս նիւթ³⁴ բնութեանս մեր միացեալ:

«Իսկ ոսկեգոյն թիթղունքն»^{15*}՝ զՀոգւոյն Սրբոյ շնորհաւք զխաչագգեցեալսն ընդ Քրիստոսի ի վեր տանելով ի հայրական խորան փառացն, որպէս ի³⁵ մոլորեալ ոչխարն ցուցանէ Քրիստոս ինքեամբ բարձեալ զբոլոր բնութիւնս մեր: Վասն որոյ եւ Դաւիթ ասէ. «Այսաւր է, զոր արար Տէր, եկայք, ցնծասցուք եւ ուրախասցուք»³⁷ ի սմա, քանզի յասմ արւ եցոյց զփրկութիւն Իւր առաջի ազգաց»^{16*} յայտնեաց զարդարութիւն³⁷ Իւր, որ է յարութիւն Տեառն մերոյ ի մեռելոց, քանզի հրաւիրեաց յառաջահայեաց գիտութեամբ երանելի այրն, որ վասն յոյժ հաւատարմութեան սիրտ եւ կամք Աստուծոյ կոչեցաւ, զտիեզերս յուրախութիւն աւուրս կոչէ: «Ուրախ եղիցին»³⁸ երկինք եւ ցնծացէ երկիր, զուարճացի ծով լրիւ իւրով, տիեզերք եւ ամենայն, որ է ի նոսա»^{17*}: Յիրաւի, այսպիսի ուրախարար աւետեալք³⁹ զտիեզերս լցոյց, քանզի այսաւր

փրկություն եղեւ աշխարհի, որ էր⁴⁰ երեւելի եւ զգալի աշխարհս եւ աներեւոյթ արարածք եւ⁴¹ իմանալիքն:

Այսաւր դրունք դժոխոց բացան եւ մահ լուծաւ, հին Ադամն ի բաց եղաւ եւ նորս լցաւ, նոր արարածք ի Քրիստոս նորոգեցան⁴²:

Այսաւր ազատեալ ելանեն արգելեալքն ի խաւարէ գրոյն:

Այսաւր եղեւ գերի գերիչն ամենայնի, եւ գերելոց դարձ ի դժոխոց, եւ ի նմանէ շարժեալ տապալին հիմունք նորա ի բարբառս թագաւորին փառաց: Ի դրունս նորա կապելոցն ասել է, թէ՝ «Ելեք, եւ որք ի խաւարին, թէ՛ Յայտնեցարուք»¹⁸:

Այսաւր սրովբեազէն՝ սուրն տեղի տայ անցից ճանապարհի առ ծառն կենաց եւ մերոյ ազատութեանս գրի կտակ անջնջելի՝ դրոշմեալ արեամբն Քրիստոսի:

Այսաւր մարգարէիցն յառաջաձայն աւետիքն առ եկեղեցի լցեալ կատարեցան, քանզի անդրանիկն ի մեռելոց յարեաւ, եւ մեծ աւարաւ գայ առ խաւսեցեալն Իւր, ըստ մարգարէին. «Խաւսեցայց զքեզ ինձ յաւիտեանս»¹⁹, եւ հանեալ ի նմանէ զանյուսութեան խիլայն⁴³, եւ տայ նմա հանդերձս ոսկեհոռս⁴⁴ զարդարեալ եւ պաճուեալ. առ որս՝ Ուրախ լեր գոհութեամբ՝ բարբառի եկեղեցի առ բարեկամս Փեսային ասելով. «Յնծասցէ անձն իմ ի Տէր, զի զգեցոյց ինձ հանդերձ փրկութեան» փոխանակ խորգոյն, զոր ի գերչացն զգեցեալ էի, «պատմուճան ուրախութեան»²⁰՝ փոխանակ զի նախատ լինէի թշնամեացն, որ մեծ ամբարտաւանութեամբ ոտն հարեալ ասէին. թէ՛ «Չիք փրկություն սորա առ Աստուած իւր»²¹:

«Իբրեւ փեսայի եղ ինձ պսակ լուսազարդ, իբրեւ հարսն զարդարեալ լուսեղէն պայծառազարդ»⁴⁵ պատմուճանան: Յիրաւի կոչի արս այս⁴⁶ Տէրունի եւ Նոր կիրակէ, զորոյ խորհուրդն, եթէ կամեցի որ ուսանել, ի գիրս մեծին Գրիգորի Աստուածաբանին գտանէ²²: Եւ զգալուստ Հոգւոյն Սրբոյ յարս Պենդեկոստէին յաւուր կիրակէի ասել հեղեալ յառաքեալսն, յորժամ զաշակերտացն զգլուխն եւ զհարազատ եղբարսն պատուակից առեալ նորին⁴⁷ ի լեառն չոգաւ՝ առ ի ցուցումն աստուածային փառացն, յորում Մովսէս եւ Եղիա⁴⁸ երեւեցան փառաւք խաւսելով ընդ Նմա յաւուր կիրակէի, վասն զի զաւրինակն եւ զխորհուրդն հանդերձեալ զալստեանն ցուցանէր արն այն, որ եւ զարն իսկ աւուրն այնորիկ նշանակ դնէ: Նաեւ ի ժամանակս կենարար վարդապետութեան, զի զոր այլոցն բանիւ հրամայեաց, Ինքն արդեամբք կատարեաց, յորժամ ելեալ ի լեառն հանէր զգիշերն ի գլուխ յաղաթսն Աստուծոյ: Ասացին եւ զայն եւ ի կիրակէի գոլ առ ի մեր վարդապետութիւն վասն առնելով. թուի ինձ ի շաբաթու, վասն զի կատարեաց եւ յաղաթելոյն⁴⁹ զբանիցն հաստատութիւն ետուն, զի չէր գրեալ, թէ ծունր դնէր կամ երկրպագութիւն, որպէս ի հինգշաբաթոջ աւուրն որպէս ի մատնութեան գիշերն գրեալ է, թէ՛ սակաւիկ մի յառաջ մատուցեալ յաշակերտացն, եղծունր, կաց յաղաթս: Եւ անդ յետ աղաթիցն հրամայեաց աշակերտացն, եթէ՛ «Ննջեցեք եւ հանգերուք այսուհետեւ»²³: Իսկ յաստուածային գիշերն ոչ գտանեմք այսպիսի

ասացեալ, այլ եթէ՝ հաներ զգիշերն ի զլուս յաղաւթսն Աստուծոյ: Վկայ են երուսաղէմացիք, որ մինչեւ ցայսար զմիաշաբաթին արն պայծառացուցանեն զիշերապատուութեամբ: Յակովբայ եղբարն Տեառն հրամայեալ է նոցա, եւ ես իմոցս զնոյն հրամայեցի՝ Յովհանն հայոց կաթողիկոսն՝ նորին հրամանին հետեւել եւ Առաքելական կանոնացն հնազանդել ի հաճոյս կամացն Աստուծոյ: Իսկ մեք յամենայն ար կիրակէի զնոյն ար յիշատակեմք եւ ի մեզ վերաբերելով եւ զոր ի նմա հանգիստ է Քրիստոսի երախտեալն ի մեզ հաւատարմացուցանեմք: Վասն որոյ դատարկեցաք ի գործոյ յայսմանէ: Հոգացուք զանձանց փրկութիւն՝ միշտ պատրաստ գտանել մեզ յաւուր յայնմիկ մեծի եւ ահաւորի: Ըստ այնմ, թէ՝ «Պարապեցէք⁵⁰ եւ տեսէք, զի ես եմ Աստուած»: Վասն այնորիկ պատուիրէ առաքեալ առ Կողոսացիսն ըստ իւրաքանչիւր միաշաբաթուոց գանձէ անձինն, որ ինչ բարին է²⁴: Տեսանէ՞ս, զի վասն զբարիս գործելոյ պարապիմք ի մարմնաւոր աշխատութեանց, որպէսզի տէրունիսն հոգացուք. երթիցուք ի հոգեւոր մայրն մեր ի յազատն, որ է եկեղեցի՝ զեղեալ սիրով ի զիրկս նորա: Եւ նա գործովաւիր սիրով բացեալ զգիրկս իւր ընկալցի զմեզ, եւ տաց մեզ կերակուր եւ ըմպելիս ի հայրապատրաստ²⁵՝ խրախիցն⁵¹ եւ ի մշտնջենաբուղիս տակառացն, զոր երկնաւոր հայրն ի հարսանիս Որդւոյն պատրաստեաց առատաբար: Եւ լուիցուք կենսապատուեալ²⁶⁵² հրամանին, թէ՝ «Զսեղան իմ պատրաստեցի զուարակ իմ եւ պարարակք զենեալ են, եւ խառնարանք լցեալ են գինով, եւ ամենայն ինչ պատրաստ է. եկայք ի հարսանիսն»²⁷: Ո՞վ ոք ոչ ցանկացի այսպիսի հարսանեաց, յորում սեղանոյն յարդարիչ է Հայրն երկնաւոր, եւ հարսանիք Որդւոյ նորա, զոր երկիցս վկայեաց ի վերայ նորա, թէ՝ «Դա է Որդի իմ սիրելի, ընդ որ հաճեցայ»²⁸: Յորում փեսաւեր զՅովհաննէս իմանամք՝ զորդին Եղիսաբեթի, որ ի ցանկութիւն փեսային զհարսն յարուցանէ, որ է եկեղեցի, որում ասաց իսկ. «Հայր սիրէ զորդի եւ զամենայն ինչ ետ ի ձեռս նորա»²⁹: Արդ, այս խորհրդական եւ հոգեւոր հարսանեացս արժանաւոր զանձինս յարինեսցուք. մի՞ ոք ի կոչեցելոցն պատճառեցէ զհարկս եզանցն կամ զանդաստանն նորագին եւ⁵³ կամ զկինն նորահարսն, եւ հրաժարեալ արտաքս մնացէ, զի մի՛ զհրաժարեալսն ընկալցի ի բարի եւ ի հեզ տանուտեռնէն: «Ամէն, ասեմ ձեզ, ոչ ոք ի յայնց կոչեցելոցն ճաշակեցէ յընթրեաց Իմոց»³⁰: Նա եւ ի կոչեցեալսն⁵⁴ եւ ի բազմեալսն քննութիւն եղեւ յանաչառ Հաւրէն. «Մտեալ, ասէ, թագաւորն հայեալ զբազմականաւքն, ետես անդ այր մի, որ ոչ էր զգեցեալ հանդերձ հարսանեաց, յանդիմանեաց զնա, եւ նա պապանձեցաւ, իսկ նա զայրանայր»³¹՝ որ⁵⁵ ի կարգին է լռեմ: Այսոքիկ առակաւ ասացան ի Տեառնէ առ ի խրատ մեզ, զի մի՛ մեք ի հրաւիրելոցն եւ ի կոչեցելոցն հրաժարիցիմք: Արդ, պարտիմք եւ ի հրաւիրելոցն պատրաստ գտանիլ⁵⁶, եւ մի՛ ի մարմնականս ինչ բաղբաղիլ⁵⁷: Վասն այնորիկ⁵⁸ Յովհաննէս ասէ, թէ՝ Զամենայն ինչ Հայր ետ ինձ⁵⁹ ի ձեռս Որդւոյ, զի հաւատացեալ անդանդադ, կոչողին զհետ երթիցես, եւ լուիցես նմին իսկ ի Տեառնէ, թէ՝ «Հայեցարուք ի թոշունս, զի ոչ վարեն եւ ոչ հնձեն,

եւ Աստուած կերակրէ զնոսա՝ որչա՞փ եւս առաւել ձեզ, որ լաւ էք, քան զնոսա»³²։ Եւ զայս ուսեալ ի Տեառնէ, մի՛ նախամեծար համարիր զհարկս եզանց, եւ որ ի կարգին է։ Նա եւ զանձնդ եւս ուրանալ հրամայեաց, եւ կոչողին զհետ երթալ, թող թէ յինչս կամ յայլ իրս։ Եւ յետ այնորիկ եւ ի մտանելն մեր երկիցոյք՝ գուցէ ոչ ունիցիմք աստուածային հարսանեացն արժանաւոր հանդերձս, եւ վասն պատառատուն եւ աղքատ զգեստուն, կապեալ ոտիւք եւ ձեռաւք ելանիցեմք ի յուրախարար յամենալից սեղանոյն, որ քաւ եւ մի՛ լիցի մեզ այնպիսում դառն վճիռն հանդիպել, վասն այնորիկ յամենայն միաշաբաթոջ պարապել ի գործոյ կոչէ զմեզ առ ինքն հոգեւոր մայրն մեր, եւ յուշ առնէ մեզ զայսպիսի ահաւոր ընթերեացն, որում երկնաւորացն եւ երկրաւորացս առ հասարակ են զիններբոյք։ Արդ, փոխեցաւ յեթանցն ի վերոյ եւ եղեւ ուր, ըստ բանին Տեառն. «Ես եմ առաջին եւ ես եմ վերջին»³³, զոր եւ աստուածայինն Սողոմոն զեկուցանէ, թէ՛ տայ ի բաժինս եւթանց կենցաղոյս այսորիկ. արինադրէ այլ եւ՝ ուրիցն³⁴, որ է հանդերձեալսն հատուցումն, աստուստ բարեգործութեան ամբարի, յանդէն՝ կեանսն։ Իսկ ուրերորդն խթիչն մարդկան, զհրեշտակական սպասաւորութիւն իմանալ, զի ի վերջնումն զիշերին, որք ազդարար փողոյն խթեն առ յաւիտենից ննջեցեալսն, թէ՛ Արիք ի քնոյ, ահա եկեալ, հասեալ է դատաւորն առ դուրս, որպէս յայնժամ ի բանտին զկողսն Պետրոսի խթեալ գաւազանաւ զարթոյց ի քնոյ, եւ եհան արձակեաց զնա յարգելական բանտէն³⁵՝ ⁶⁰։ Արդ, այն է նոցա գործ՝ միշտ սպասաւորել տէրունական ակնարկութեանց⁶¹, որ եւ յայնժամ ի վերջնումն զիշերոյն այսր անդր ընթացեալ ի չորս կողմանս աշխարհի փողով մեծաւ յափշտակէն զարդարսն ամպաւք ընդ առաջ Տեառն յաւոյ։ Բայց ի կէս արինակի փոխանակ ասելոյն խթիչս մարդկան, նոքա վարիչս⁶² ասեն, որ եւ այս կարի ի դէպ է։ Եւ յայնժամ վճարի, զի որպէս զարդարսն, որ դասաւորելով ընդ առաջ Տեառն յաւոյ ամբառնան, այնպէս եւ զկնի ասելոյն։ Տեառն առ մեղսաւորսն⁶³, թէ՛ «Երթայք յինէն անիծեալք»³⁶։ Իսկոյն ի մէջ անցեալ հրեշտակք՝ սպասաւորք բարկութեան լինելով՝ մեծաւ տագնապաւ մերժեն յերեսաց Տեառն եւ յուղարկեն «ի խաւարն արտաքին եւ ի հուրն անշէջ, որ պատրաստեալ է սատանայի եւ հրեշտակաց նորա»³⁷։ Վասն այսր ամենայնի պարապեալ ուսուցին մեզ, որ յառաջ քան զմեզ վարդապետք եւ արինադիրք եկեղեցւոյ էին, յաւուրս կիրակէի ի մարմնականացս պարապել եւ հոգեւորացն լինիցիմք քննիչ, որ զհանդերձեալ բարեացն յիշեցուցանէ ի միջի մերում։ Վասն զի յայնմ աւուր Քրիստոս յարուցեալ է ի մեռելոց, զմահ խափանեաց եւ ընդ Իւր յարոյց զյուսացեալսն Իւր, որ յԱդամայ մինչեւ ի գալուստն Իւր, եւ ի նմին աւուր խոստացաւ զԻւր միւսանգամ գալուստն, եւ զյուժգնակի հնչեալն հրեշտակական բարբառովն, զոր մարգարէն աւագափող անուանէ³⁸, զի ի սմին զիշերի առնէ բնաւիցս յարութիւն։ Բայց թէ որ կամեսցի գիտել, թէ ի զիշերին յայնմիկ յորում մ մասին կամ յորում մ ժամու լինիցի⁶⁴ յարութիւն, զի այն ծածկեալ է ի մէնջ, քանզի եւ ոչ աւետարանիչքն զՔրիստոսի գալստեանն ժա-

մանակն պատմեցին: Եւ արդ, պատշաճ է ամենայն քրիստոնէից յերեկոյին շաբաթին մինչեւ յառաւառս միաշաբաթին արթուն եւ զուարթուն լինել եւ ական ունել Քրիստոսի գալստեանն, որպէս ասաց Տէր. «Արթուն կացէք եւ անդադար աղաթս արարէք, զի ոչ գիտէք՝ յորում ժամու Տէրն ձեր գայ՝ յերեկոյեացն, թէ՞ ի մէջ գիշերի, թէ՞ ի հաւախաւսի, եթէ՞ ընդ առաւառս»³⁹: Ասելով թէ՛ «Արթուն կացէք եւ աղաթեցէք, զի մի՛ մտանիցէք ի փորձութիւն»⁴⁰, եւ թէ՛ Արժան լիցուք⁶⁵ կալ առաջի Ռդոյ մարդոյ, զի որք հսկմամբք եւ աղաթիւք զբոլոր գիշերն անցուցանեն^{65ա}, այնպիսիքն հրեշտակք եղիցին ի մարմնի՝ զանմարնոցն բերելով զնմանութիւն: Ջի գոր աւրինակ քառասնաւորեայ պահաւքն զտարւոյն մեղսն քաւեմք, սոյնպէս եւ յայսմ գիշերիս զբոլոր շաբաթոյն քաւեմք զսխալանքն եւ զանպատուելի զբնութիւնս մեղաւք, հրեշտակք առնեմք ի մարմնի՝ փոխադրելով ի յորդիս լուսոյ, քանզի Տէրն հրեշտակաց զմեզ նմանեցուցանէ ասելով, թէ՛ «Դուք նմանողք մարդկան, որ ական ունիցին Տեառն իւրեանց, թէ ե՞րբ դառնայցէ ի հարսանեաց, զի յորժամ գայցէ եւ բախիցէ, բանայցեն նմա: Երանի իցէ ծառայիցն այնոցիկ, զորս եկեալ Տէրն իւրեանց⁶⁶ գտանիցէ արարեալ այնպէս: Ամէն ասեմ ձեզ, թէ բազմեցուցէ զնոսա եւ անցեալ պաշտեսցէ զնոսա»⁴¹:

Եւ ի սկսանել աւուրն ուրերորդի, որ անծեր եւ անվախճան յաւիտեանն է, յորում ոչ գոյ գիշեր, որ հատանէ զաւրն եւ կարճէ զժամանակն, այլ մի եւ մշտնջենաւոր եւ հանապազորդ կեանք ընդ նմին յերկարաձգեալ, յորում ոչ գոյ եղանակաց փոփոխումն, վասն զի չիք անդ իշխանութիւն ընթացից⁶⁷ արեգականն, որ բարձրանայ եւ խոնարհի: Եւ վասն այնորիկ հանապազ գարուն եւ ջերմ եւ անքոյթ զժամանակն զայն է իմանալ: Չիք անդ խռովութիւն ծովու եւ ոչ առ միմեանս լեռնաձէւ կուտակք ալեացն ի սաստիկ ծփանացն⁶⁸, չիք անդ խուճապմունք լաղակաց⁶⁹ փութմամբն հզարագունացն՝ զմասունս սատակել, չիք անդ շարժմունք երկրի, չհատանին անդ վիհք անդնդայինք, չկործանին քաղաքք, չաւերին գեաւոք⁷⁰, չանկանին շինուածք, չսատակի մարդ եւ անասուն, չգոյ անդ կարաւտութիւն ամենեւին: Ոչ երկնչի անդ ծառայ ի տեառնէ եւ ոչ աղախին՝ ի տիկնոջէ, կամ հարկապարտք՝ ի հարկահանէ, եւ գրապարտք՝ ի գրաւականէ եւ ամենայն զրկեալ ի զրկողաց: Ամենայնի գեղեցկութիւն է, ամենեւիմբ վայելչութիւն է, ամենայնի փափկութիւն է: Միագեղք⁴², արք եւ կանայք, միապատիւ, միապսակք⁴³, համագահք, համամեծարք⁴⁴, սուրբք եւ պարկեշտք, հրեշտակակերպ⁷¹, հրեշտակակրաւնք, իբրեւ որդիք Աստուծոյ առանց ամաւթոյ եւ առանց պատկառանաց յանդիմանակայք:

Այս է ուրերորդ աւուրն խորհուրդ՝ աշալուրջք եւ զուարթերեսք, լուսագեղ պայծառութեամբ առաջի Հաւրն բոլորեցունց, որում սպասեալ ական ունիմբ: Վասն որոյ եւ երանելին Պաւղոս հեծէր եւ երկներ, եւ եթէ ոք ըստ նմա զպտուղ Հոգւոյն վստահանայր ունել յինքեան որդեգրութեան ական ունելով փրկութեան հոգւոց մերոց, որում եւ մեք հանդիպեսցուք արժանապէս հաղորդս գտանել շնորհաւք եւ մարդասիրու-

թեամբ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, Որում փառք յաւիտեանս. Ամէն:

ՏԱՐԸՆԹԵՐՅՈՒՄՆԵՐ

Խորագիր՝ Ա Վասն նոր կիրակէին:

Բնագիր 1 Ա յասել: **2** B պատուեսցին: **3** B վասն զի **փիս**. զի: **4** A **չիք** մեղար: **5** B փակելովքն: **6** B ամեն եղև: **7** A Ձատկին: **8** A եւս: **8ա** A այլար: **9** B ոչ եթէ հանգիստ եղև **փիս**. ոչ... հանգիստ: **10** B այլ ի: **11** B **չիք** ի Յովհաննէ: **12** B Եւ արն: **13** B Ջի առաջին: **14** A **չիք** մուտ նորա: **15** B չէ թէ **փիս**. որ... թէ: **16** A **չիք** եւ: **17** C արկածք ջուրքն: **18** A **չիք** եւ: **19** A **չիք** ասի: **20** B աշխարհին եւ զնորոգութիւն: **21** A **չիք** Քրիստոս: **22** B մարմին երկրածին **փիս**. Քրիստոս երկրածին: **23** B պատմութեանաւ ծիրանագունիւ: **24** A **չիք** որ: **25** C միացաւ Քրիստոս: **26** C յանկուածոյ: **27-28** A **չիք** իսկ... բնութեամբ: **29** B երկու: **30** B գտնանգն: **31** C հզարի: **32** B յոյսն **փիս**. յուսն: **33** B քահանայապետին բարձեալ (**բ. ա. ուղղման նշանով**): **34** A ի չորս նիւթ (**կրկնված**): **35** B **չիք** ի: **36** B ուրախ եղիցուք **փիս**. ուրախասցուք: **37** A զյարդարութիւն: **38** B լիցին: **39** B անետէր մարգարէս եւ **փիս**. անետեալ: **40** A **չիք** էր: **41** A **չիք** եւ: **42** B զարդարեցան **փիս**. նորոգեցան: **43** A իսլայն: **44** A ոսկեհուն: **45** A պայծառ: **46** B այս ար **փիս**. արս այս: **47** B նորին առեալ: **48** B Հեղիաս: **49** A յաղթելոյն: **50** B Պատսպարեցէք: **51** B ըստ իցին: **52** B կենսապատուէր: **53** A **չիք** եւ: **54** B կոչեալսն: **55** B եւ որ: **56** A գտանել: **57** B զբաղիլ **փիս**. բաղբաղիլ: **58** B այսորիկ: **59** B **չիք** ինձ: **60** B բանդէն: **61** C ակնարկութեանցն: **62** C վարիչ: **63** B մեղաւորսն: **64** B լինի: **65** B լիջիք: **65ա** A անուցանեն: **66** A իւր: **67** A **չիք** ընթացից: **68** A **չիք** ի սաստիկ ծփանացն: **69** B դուղակաց: **70** B գետք **փիս**. գեաւք: **71** A հրեշտակապետք **փիս**. հրեշտակակերպք: